

НИКОЛА ВУКЧЕВИЋ, Београд

ЕТИМОЛОГИЈА ПОЈМА „ВЛАХ” И ЊЕГОВА РАЗНА ЗНАЧЕЊА

Патријархалном друштву Балканскога полуострва појам „Влах” је одавно био познат, али је добио посебно значење отприлике прије 100 година, када је Константин Јиречек поставио такозвану историјску теорију о формирању племена по којој су племена у Црној Гори и Херцеговини, онаква каква их ми знамо, настала из влашких катуна.¹

Ријеч „Влах” сријетамо у свима словенским језицима. (Код Срба и Бугара „Влах”, код Руса „Волох”, код Пољака се употребљава руска форма „Wołoch”, а код Чеха и Словака „Valach”. Као што ћемо касније видјети, ријеч је мијењала своје значење иако је у почетку у свим словенским језицима имала исто значење, тј. човјека романскога поријекла а у првом реду Румуна или Италијана.²

У неким словенским језицима као и у мађарском постоје два израза, од којих један означава Румуна а други Италијана. Тако Чеси и Словаци називају Румуна „Valach” а Италијана „Vlach”. Пољаци за Румуна кажу „Wołoch” а за Италијана „Wloch”. У мађарском „Ola'h” означава Румуна а „Ola'sz” Италијана. Турци употребљавају ријеч „Iflak” а Грци „Vlahos”.³

¹ Jireček Konstantin: *Die Wlachen und die Maurowlachen in den Denkmaelern von Ragusa*, Prag 1879, S. 1. (У Универзитетској библиотеци у Београду се налази сепарат ове расправе која је прештампана из: *Sitzungsberichte der koenigl. boehm. Gesellschaft der Wissenschaften*, па је код мене пагинација по сепарату).

² Miklošič Franjo: *Die slavischen Elemente in Rumunischem*. (Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften-Philosophisch historische Classe, Band XII, Wien 1862, S. 1).

Jireček Konstantin: *Die Romanen in den Staedten Dalmatiens waehrend des Mittelalters* (Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften-philosophisch historische Classe, Band 48 Wien 1902, S. 34—35.)

Kadlec Karel: *Valaši a valašske pravo v zemnich slovanskych a uherskych*, Praha 1916, стр. 3.

³ Miklošič Franjo: *Die slavischen Elemente in Rumenischem*, S. 1.

Diefenbach Lorenz: *Voelkerkunde Osteuropas*, Därmstadt 1880, Erster Band, S. 227.

Овај израз је врло стар и по свему судећи Словени су га позајмили од Германа код којих има исто значење као и код Словена, тј. означава човјека романскога поријекла а у првом реду Француза или Италијана.⁴ То практично значи да и Словени и Германи овај израз употребљавају у првом реду да њиме означе своје романске сусједи. Германи су најприје под појмом „Walch” односно „Welsch” подразумевали човјека келтскога, односно галскога поријекла. Како су ови романизирани, тако су Германи под овим појмом касније подразумевали становнике оних области у којима су некада живјели Келти, односно Гали.⁵ Да су Германи под овим појмом подразумевали старе Келте најбољи је доказ то што Англо-саксонци под појмом „Wealh” или „Welsh” још данас подразумевају становнике келтскога поријекла енглеске провинције Велс (Wales).⁶

Поставља се питање: када су Словени овај израз примили од Германа. По том питању мишљења су различита. Њемачки етнолог и лингвиста Густав Вајганд (Gustav Weigand) мисли да су Готи доласком на Доњи Дунав у III вијеку наше ере донијели овај израз, па су га Словени, када су дошли у V и VI, прихватили од Гота.⁷

Павле Шафарик је заступао гледиште да су у почетку Словени исто као и Германи под овим појмом подразумевали човјека келтскога поријекла, што истовремено узима као доказ да су Словени познавали Келте. Келти су живјели у данашњој Сјеверној Италији од VI вијека прије наше ере, па су се ту дуго и задржали, тако да су их Словени приликом свога доласка у ове крајеве ту и затекли.⁸ Шафариково гледиште је прихватио и Фрањо Миклошић.⁹ Према томе, и Шафарик и Миклошић мисле да су Словени овај израз примили много раније него што то мисли Вајганд. Што се старости израза тиче, слично мишљење има и Стојан Новаковић. Он мисли да је овај израз постојао на Балканском полуострву прије доласка Словена, па каже: „Назвање влах и влашки за пастира и пастирски живот мора да је старије од словенског насељења. Како је порекло речи германско, врло је могућно да су Готи или какви њихови германски сународници именом влаха прозвали пастире на Балканском полуострву и да су Словени насељавајући се на Балканско полуострво и затекли то назвање од раније, примили га као наследство од својих претходника у његовом више економском неголи националном значењу”.¹⁰

⁴ Diefenbach Lorenz: нав. дјело, стр. 228.

⁵ Šafarik Paul Josef: *Slavische Alterthuemer* (Немачки превод од Mosig von Achnenfeld, Leipzig 1843, Band I, S. 236).

Скоп Петар: Чешка књига о влашком праву. (Гласник Земаљског музеја, Сарајево 1918, година XXX, стр. 298 (4).

⁶ Скоп Петар: Гласник Зем. музеја, XXX, стр. 298 (4).

⁷ Weigand Gustav: *Deutsches Woerterbuch*, 5, Auflage, 1910, Band II, S. 1238.

⁸ Šafarik P.J.: *Slavische Alterthuemer*, Band I, S. 237.

⁹ Miklošić Franjo: *Ethymologisches Woerterbuch*, 393.

¹⁰ Новаковић Стојан: *Неколика њеза њишања српске историје* (прва половина), Годишњице, бр. 31, Београд 1912, стр. 25—26.

У словенским писаним документима Власи се први пут помињу код Нестора крајем XI и почетком XII вијека.¹¹ Касније су настале озбиљне дискусије око тога откуда је Нестор могао да узме те податке. Добровски¹² је мислио да је Нестор податке узео од Јустина.¹³ Томе се гледишту супротставио Шафарик, који сматра да Нестор те податке није могао да узме нити од Грка нити од Римљана, јер да их је отуда узео онда не би тамо нашао ријеч „Влах“ него Гал или Келт.¹⁴ Испитивачи се, даље, не слажу у томе на који је народ и коју покрајину Нестор мислио када је поменуо Влахе. Једни заступају мишљење да је Нестор мислио на Влахе у Влашкој,¹⁵ док други мисле да је тај појам код Словена доста старији од времена када су разном мјешавином Гота, Романа и Словена у V или VI вијеку настали Власи у Влашкој, тј. једном дијелу данашње Румуније. Тако се Шафарик позива на Добровског и мисли да је Нестор под Власима подразумијевао Гале који су били упали у Илирик. Даље се позива на Farlati-a, по коме се гранична област између Далмације, Хрватске и Босне звала „Vlahia major“, а која је била насељена Келтима.¹⁶

Ако се једно особно име у једноме народу често понавља као нпр. код Њемаца Фридрих, код Словенаца Јанез, код Руса Владимир итд., онда сусједни народи, већином у шали, називају цио тај народ тим именом, што је, изгледа, и овдје био случај, јер ријеч „Влах“ у почетку код Келта односно код Гала није ништа друго значила него обично народно име. (Walch, Walah, Vealh, Walch, Walhes, Waelsche итд.).¹⁷

Постоји више претпоставки о постанку ријечи „Влах“. Тако је по једној теорији ријеч настала од германске ријечи „blak“, односно „Bloek“, што значи црн, јер су Германи све јужне народе звали црнима због там-

¹¹ Руски летописац, калуђер из Кијева 1056—1114.

¹² Познати славист Joseph Dobrowsky 1753—1829.

¹³ Justinus Markus Junianus, римски писац III вијек наше ере, напомена 2.

¹⁴ Šafarik P.: *Slavische Alterthuemer*, Band I, S. 235, напомена 2.

¹⁵ Schloezer August Ludwig, немачки историчар и лингвиста 1735—1809. Издао Несторов летопис на њемачком 1802—1809.

¹⁶ Šafarik P.: *Slavische Alterthuemer*, Band I, S. 237.

Стојан Новаковић мисли да је име предјела „Стари Влах“ између Дрине и Ибра старијег поријекла, па се позива на повељу Стевана Немање манастиру Студеници гдје стоји: „И от Старога влаха благота да доходи о Дмитрову-дне“ (Споменик СКА III, 57). Њему се супротставља Јиречек, који мисли да је име Стари Влах новијег датума, јер и наведену повељу не сматра тако старом већ као да је она препис из XVIII вијека. Јиречек у Дубровачкој архивској грађи није наишао на овај географски појам, осим што се средином XV вијека помињу два имена, и то: Милош Старовлах 1443 и Павао Старовлаховић 1466. године. (Упореди: Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien, Erster Teil, Wien 1912. Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in-philos. histor. Class, Band LVI, стр. 25 нап. 2). Исто као и Јиречек мисли Владимир Мажуранић (Приноси за хрватски правно повјестни рјечник, издање ЈАЗУ, Загреб 1908—1922, стр. 1585.

Farlati: *Illyria sacra* IV, p. 63.

Miklošič: *Die slav. Elemente*, S. nap. 1: „Vlachis schismaticis quorum nonnulli in pascuis et montibus etc. Majorem Vlachiam circa metas Bosnae in Absan et Corbavia etc. Urkunde aus dem Jahre 1373.

¹⁷ Diefenbach Lorenz: наведено дјело, стр. 228.

Šafarik: *Slavische Alterthuemer*, Band I, S. 236.

није боје њиховога тијела.¹⁸ Ова претпоставка би могла да нађе потврду и у једном нашем старом извору. Наиме, у Љетопису попа Дукљанина, глава V, говори се о Македонији и о земљи Латинској, коју су некада држали Римљани „а који се сада зову *Nigri Latini*”, тј. Црни Латини.¹⁹

Постоји и теорија да ријеч „Влах” односно „*Voloh*” долази од словенскога глагола „волочитъ” односно „Влѣкъ”, што значи „вући”, па у преносном смислу означава номада, тј. човјека који нема стално мјесто боравка.²⁰

Има више претпоставки, али се сматра да је најприхватљивија она која тврди да ријеч потиче од имена галскога племена Волце (*Volcae*), које се дијелило на двије гране, тј. на *Agesomici* и на *Tectosages*. Прво је племе живјело између ријеке Роне и Гароне, а друго у подручју Горње Гароне, односно између Роне и Пиринеја.²¹

Није усамљен случај да сусједни народи, цијелом једном народу дају име по једном племену које припада томе народу а овима је територијално најближе, или да један народ зову именом неког старог народа који је некада живио на тој територији. Тако Французи по германском племену „Алемањ” зову цио њемачки народ. Ми Словени не зовемо Њемце онако како они сами себе називају „Дојчен” (*Deutschen*) или како их зову други „Германи”, већ их зовемо „Њемци” — највјероватније по имену старог германског племена Немети, које се помиње још код Цезара и Тацита. Птоломеј је оставио податке о старом народу који се звао „Ракати” који је живио на територији данашње Аустрије, па је тај израз остао до данашњег дана, тако да Чеси и Словаци Аустрију називају „Ракуско”, а Аустријанце — Ракушани.²²

Већ су наведени подаци о племену *Volcae*, као и о покрајини гдје је ово племе живјело, али то је доста западно од предјела гдје су допирали Германи, па се постављало питање — како је дошло до тога да по имену овога племена Германи називају све Романе. Каснија испитивања су донијела нове резултате по којима су Гали допирали до средине данашње Њемачке а о којима говори Цезар у своме познатој дјелу „Галски ратови”.²³

Стари етнички појам „Влах”, под којим су Словени, као што је већ речено, подразумевјевали Романе а у првом реду Румуне и Италијане,

¹⁸ Кадлец Карел: нав. дјело, стр. 3, нап. 1.

¹⁹ Црнчић Иван: *Попа Дукљанина Љеџопис* . . . глава V, стр. 8: „. . . Post haec totam Provinciam Latinorum qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Moroulachi, hoc est Nigri Latini vocantur“.

²⁰ Miklošić Franjo: *Die slavischen Elemente*, S. 2.

Anonim Tekeli: *Erweiss dass die Walachen nicht roemischer Abkunft sind*, Ofen 1827, стр. 26. (На књизи нема имена писца а његово наводно име Текели нашао сам код Кадлеца, нав. дјело, стр. 3 нап. 1.)

²¹ Zeuss Gaspar: *Die Deutschen und die Nachbarstaemme*, Heidelberg 1925, Seite 168. Скок Петар: Чешка књига о влашком праву, стр. 297.

²² Šafarik P.: *Slavische Alterthuerer*, Band I, Seite 234.

²³ Caesar: Галски ратови VI, 24 и 59.

Hirt Herman: *Indogremanen* I, 169.

Diefenbach Lorenz: наведено дјело, стр. 228.

временом се сузио, тако да одавно не укључује у себе и Италијане. Данас није могуће установити од када се под овим појмом не подразумевају Италијани. Истина, остало је нешто података, али они нијесу довољни да би се из њих могли да изводе сигурни закључци. Тако нпр. у Дубровнику око 1600. године „влашки“ значи италијански.²⁴ Јиречек је оставио један интересантан податак који потиче из почетка овога вијека. Наиме, у предјелу Малисе, у Италији, у провинцији Кампобасо (Camprobasso), има неколико села која су насељена Словенима. Они су се у XVI вијеку преселили, по свему судећи, из околине Задра. Они Италијане који живе у селима око њих називају Власима.²⁵

Према томе, у етничком смислу ми данас називамо Власима остатке старих поромањених народа са Балкана, који су (наравно) добро измијешани са нама Словенима. То су Румуни, односно Дакорумуни, који се у научним круговима тако називају по Дацији, гдје су највјероватније и настали. Поред ових има једна друга етничка група звана Аромуни, који су више познати под именом Цинцари. Густав Вајганд²⁶ (а послѣ њега и други) говори о менглеским Власима. На крају постоји четврта и најмања група у Истри, који се зову Чичи или Чирибири.

Изношење ширих података о Романима на Балкану би нас удаљило од теме, па ћемо се ограничити на давање најкраћих података колико је то могуће. Територију између Дунава, Тисе и Дњепра у вријеме Филипа Македонскога заузело је моћно трачко племе Дачани који се у римским изворима називају „Даци“ а у грчким „Даи“ и „Даки“.²⁷ Поред њих су тамо живјела и друга племена, као нпр. Капри по којима је на основу Птоломејевог свједочанства велики планински масив добио име Карпати.²⁸ Ширењем Римске империје дошло је до сукоба Дачана и Римљана више пута. Најпресуднији моменат је био када је цар Трајан послѣ дугих припрема и подизања великог каменог моста преко Дунава²⁹ напао Дачане и њиховог познатог војсковођу Децебала, који се сукоб завршио Децебаловом погибијом и потпуним потчињавањем Дачије римској власти. То је било 106. године наше ере.³⁰ Дација је колонизована народом из разних крајева Римске империје — *ex toto orbe Romano*,³¹ и тако је у Дацију почела да цвјета римска култура. Када

²⁴ Јиречек Константин: Историја Срба I, 114.

²⁵ Јиречек Константин: *Die Romanen in den Staedten Dalmatiens*, S. 35.

²⁶ Weigand Gustav: *Vlacho-Meglen*, Leipzig 1892.

²⁷ Dio Cassius: Историја римске империје од оснивања Рима до 229. године наше ере, њемачки превод од Johannes Augustin Wagner, Франкфурт на Мајни 1783—1796. године, 51, 22.

Упореди: Robert Roesler: *Romaenische Studien*, Leipzig 1871, стр. 27 нап. 1.

Kretschmer Paul: *Die Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Goettingen 1896, S. 214.

²⁸ Птоломеј 3, 5, 15 (наведено по: Roesler Robert: *Romaenische Studien*, Leipzig 1871, стр. 28, нап. 2.

²⁹ Dio Cassius LXVIII, Wagner IV, 239.

³⁰ Dierauer Johannes: *Beitraege zu einer kritischen Geschichte Trajans*, Leipzig 1868, S. 105.

³¹ Jorga Nikolae: *Geschichte der Rumaenen und ihrer Kultur*, Sibin 1929, 36. Eutropius VIII, 6. (Dierauer, наведено дјело, стр. 103, нап. 3).

су Готи средином друге половине III вијека дошли на доњи Дунав, римски цар Аурелијан је убрзо увидио да Дакију не може да брани, па је на основу података које нам је оставио римски писац с краја III вијека Флавиус Вопискус напустио Дакију и цио римски елеменат пребацио на десну страну Дунава у данашњу Србију и Бугарску, гдје је, као успомену на стару Дацију створио нову провинцију, звану *Dacia Nova* или *Dacia ripensis*.³² То је било 272. године наше ере.

Пошто је један дуги временски период обавијен тамом што се тиче података о Романима сјеверно од Дунава, то су баш на основу података које нам је оставио Флавиус Вопискус, настале двије теорије у питању формирања румунскога народа. Истраживачи су се подијелили у два табора. Једни су заступали гледиште да Аурелијан под притиском Гота није иселио цио романски елеменат из Дакије, већ да су се ови најприје повукли у планине па временом отуда вршили експанзију.³³ Други су полазили са гледишта да је језгро данашњег румунскога народа створено сасвим дубоко на Балкану, у данашњој сјеверној Грчкој и у Македонији, и да је та велика народна маса кренула негдје у XII вијеку на сјевер, пријешла Дунав и настанила данашњу Румунију.³⁴ Та богата литература и докази како једне тако и друге теорије не могу, наравно, бити у овоме моменту предмет нашег излагања.

Наши средњовјековни споменици ове романске становнике Влашке и Молдавије називају Власима, а што се види из једног записа с почетка XV вијека, гдје се војвода Мирча (1419) назива „господинь Влахомь”.³⁵ Стварањем румунске државе постепено се губио овај израз, тако да се данас под Власима подразумевају само становници сјевероисточнога дијела Србије романскога поријекла, који највјероватније потичу од оне Аурелијанове сеобе и стварања провинције *Dacia nova*.

Друга група Влаха је такође имала бурну прошлост. Нијесу многобројни и не живе на једноме мјесту, већ су просути углавном по западним дјеловима Македоније, доње Албаније, Тесалије и све до средње Грчке. Повезани су једном непознатом али сигурном везом са Румунима.³⁶ Они

³² Roessler Robert, наведено дјело 51. *Dacia ripensis* значи приобална Дација, јер је лежала на самој десној обали Дунава. Потиче од латинске ријечи *ripa*-*ae*, значи обала, а придјев *ripensis* — оно што лежи на обали, тј. приобални.

³³ Major Peter: *Istoria Pentri inceputul Rumimilor den Dacia*, 1812.

Jorga Nikolae: *Geschichte der Rumaenen und ihrer Kultur*, Sibin 1929.

³⁴ Miklošić Franjo: *Die slavischen Elemente im Rumunischem*, стр. 4 и даље. Миклошић се углавном бавио лингвистичким доказима, па је покушао да пронађе заједничке ријечи у грчком и румунском као и у албанском, што му служи као подлога да су ови народи живјели један поред другог.

Engel: *Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenlaender*. Staatskunde und Geschichte von Dalmatien, Croatien und Slawonien, Halle 1798.

Roessler Robert: *Romaenische Studien*, Leipzig 1871.

Kopitar Jernej Bartholomeus: *Kleinere Schriften*, Wien 1857.

Weigand Gustav: *Ethnographie von Makedonien*, Leipzig 1924.

Упореди и Јиречек: *Geschichte der Bulgaren*, Prag, 1876.

³⁵ Šafarik Pavle: *Pamjatky* 76.

³⁶ Lejean Guillaume: *Ethnographie der europaischen Tuerkei*. (Mitteilungen aus Justus Perthe's geographischer Anstalt, Ergenzungsheft, No. 4, Gotha 1861, s. 21.

себе називају Румунима, али од Вајгандових испитивања обично се зову Аромунци.³⁷ Ми их зовемо Цинцари или Куцовласи (сакати Власи). Имају још низ других имена, као: Аромани, Арамани, Армани, Армени или Македонски Власи.³⁸ Оне Влахе који живе на територији која је претежно настањена Албанцима — Грци називају Арванитовласи.³⁹

Има више племена и дијалеката, и по свему судећи није једноставно поставити границе између њих. Скоро сваки испитивач, а њих има доста, даје неке специфичности. Иванић их углавном дијели на двије групе — на Карагуне и Фаршериоте.⁴⁰ Карагуни је грчки израз, а ми кажемо Црновунци, највјероватније по црним вуненим одијелима која су носили. У једном дијелу Тесалије Карагуни се зову Мавровуни. Нема сумње да назив Карагуни води поријекло од турске ријечи „kara“, а Мавровуни од грчке ријечи „mauros“. И једно и друго у нашем језику значи „црн“. Једни говоре румунски, а други грчки. Међусобно се наводно не воле и нерадо склапају бракове једни са другима.⁴¹ Фаршериоти највјероватније носе своје име по мјесту Фрашери, у Албанији, одакле потиче велики број ових Влаха.⁴² Од свих испитивача у погледу њихове подјеле најједноставнији је Јован Цвијић. Он каже: „ . . . Цинцари себе зову Аромунима а Срби их и Бугари зову разноврсним именима, како у којој области, затим према разним особинама њиховим и њихове стоке и по племенима“. Црновунци, Ашани, Карагуни, Каракачани (у Србији и Бугарској), затим Куцовласи, Бели Власи, Арнаутски Власи, Саракачани и Фаршериоти (у Македонији).⁴³

Истраживачи полазе са гледишта да ријеч „Цинцар“ долази као подругљив израз, јер ови Власи романску ријеч „чинч“ (што значи „пет“) не изговарају као остали Романи, већ као „цинц“, те их је наш народ због тога прозвао Цинцари.⁴⁴ Као што је већ наведено, они су живјели најприје у западним дјеловима Македоније, у Јужној Албанији и у Тесалији, али су ова станишта напустили почетком XVIII вијека због великог зулума који је над њима вршио Али-паша Тепеденлија из Јањине. Онда су се разбјежали по свим крајевима Србије, Румуније, Бугарске, Мађарске итд.⁴⁵

³⁷ Weigand Gustav: *Die Aromunen-Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen ueber das Volk der sogenannten Makedoromanen oder Cinczacer*, Leipzig 1894—1895 (2 Bände), Band I, S. 295.

³⁸ Иванић Иван: *Румуни у Македонији и Ђири*, Нови Сад 1909, стр. 3.

³⁹ Поповић Душан: *О Цинцарима*, Београд 1937, стр. 13.

⁴⁰ Иванић Иван: *Румуни у Македонији и Ђири*, стр. 4.

⁴¹ Weigand Gustav: *Die Aromunen*, Band I, Seite 276.

⁴² Исто, стр. 275, нап. 1.

⁴³ Цвијић Јован: *Антропогеографски проблеми Балканској полуострва*. Српски етнографски зборник, књига IV, Београд 1902, стр. CXXX и CXXXI, напомена 1. Kadlec Karel: *Valaši a valašské pravo. . .*, 124.

Јирчек Константин: *Цесѣу њо Булхарску*, Праг 1888, стр. 220.

Новаковић Стојан: *Село*, стр. 22 и 26.

⁴⁴ Поповић Душан: *О Цинцарима*, Београд 1937, стр. 9.

⁴⁵ Поповић Душан: *О Цинцарима*, стр. 10—27.

Новаковић Стојан: *Село*, стр. 26.

Трећу групу чине Мегленски Власи, који нијесу многобројни и живе у неколико села око главног мјеста Нонте. Њих је проучавао на лицу мјеста проф. Вајганд 1889. и 1890. године, и резултате својих запажања објавио 1892. године.⁴⁶

Четврту и најмању групу чине Власи у Истри, који се називају Чичи, Ђићи, или Чирибири. Живе око планине Учке, на путу од Ријеке до Трста, који се предіо зове Ђићарија. У литератури се помињу под разним именима: Chichius, Zistzn, Tschitschen, Zitzen, Zytchn, Chichi, Czyschn итд. Данас их има у седам села: Грабник, Летај, Градине, Јесеновик, Брдо, Нова Вас, Шушњевица.⁴⁷ Најстарији до сада познати споменик о њима потиче из 1463. То је тумачење једнога хрватскога псалтира који је написао глагољаш Петар Фрашчић, а на крају је наведено да су људи кнеза Ивана Франкопана, међу њима Чичи, очигледно са острва Крка, напали сусједну обалу, поплачкали неколико села и убили неколико становника.⁴⁸ Поред овога, има још низ докумената из прве половине XVI вијека (1517, 1523, 1524. и 1540) који помињу Чиче, односно Морлаке, у предјелу Копра и Трста.⁴⁹ Њихово поријекло још није потпуно објашњено. Једни сматрају да су Чичи једна мала група Дакорумуна,⁵⁰ док је Миклошић уложио доста труда да на основу неких ријечи које су словенскога поријекла докаже да оне не потичу нити из хрватскога нити из словеначкога језика, већ да могу да потичу једино из бугарскога, па је на основу тога поставио теорију да су Власи у Истри једна група македонских Влаха која се обалом Јадрана селила на запад док је дошла до Истре.⁵¹

Изнијети подаци се односе на етнички појам „Влах”, и то углавном на садашње стање. Приказ историјског развоја је далеко тежи проблем. Под именом „Влах” ми данас подразумијевамо остатке старог балканског поромањеног становништва, које се, као што смо видјели, сачувало у мањим групама, изузимајући Румуне који у односу на друге романске групе на Балкану представљају велику етничку цјелину.

По свједочанству које је оставио Прискос⁵² (472. год.), службени и приватни језик од Јадрана до Црнога мора био је латински.⁵³ На основу тога бисмо могли да изведемо закључак да је Римљанима било пошло за руком да романизирају већи дио становништва на сјеверном дијелу Балканскога полуострва.

⁴⁶ Weigand Gustav: *Vlacho-Meglen*, Leipzig 1892.

⁴⁷ *Енциклопедија Југославије*, књ. 6, Загреб 1965, стр. 32.

⁴⁸ Kukuljević Ivan Saksinski: *Acta Croatica*, Zagreb 1863, повеља LXXIII. Biedermann H.J.: *Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich*, Graz 1877, стр. 86 (види на истој страни и напомену 1.).

⁴⁹ Biedermann: наведено дјело, стр. 87, напомена 2, и стр. 88.

⁵⁰ Weigand Gustav: *Vlacho-Meglen*, стр. 54.

⁵¹ Miklošić Franjo: *Ueber die Wanderungen der Rumenen in den dalmatinischen Alpen und in den Karpaten*, Wien 1879, Seite 1—2.

⁵² Византијски историчар, умро 472. Написао историју Византије свога доба.

⁵³ Tomaschek Wilhelm: *Die alten Thraker* (Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften, Band 128, Wien 1893, Tom I, Seite 78.

Најстарије свједочанство да је у византијској војсци било људи који су говорили неким романским дијалектом потиче из године 579.⁵⁴ Византијци су се, наиме, припремали да заобиђу и са леђа нападну Аваре, који су се били улогорили. У једној групи војника био је један који је водио натоварену мазгу чији се товар био накриво на једну страну, тако да се очекивало да ће да падне. Један војник је то приметио, па је водићу мазге довикнуо: „Torna, torna fratre” Значи, „Окрени се, окрени се, брате”. Овај то није чуо, али су то чули остали војници и помислили су да се ријечи односе на њих. Протумачили су их као да се налазе у некој опасности, па су се одмах окренули назад и разбежали се у паничном страху.⁵⁵

Најстарији докуменат у византијској литератури који директно помиње Влахе потиче из 976. године. У питању су бојар Шишман и његова четири сина: Давид, Мојсије, Арон и Самуило. Они су око 963. године устали против бугарског цара Петра. Шишман I је био прокламован за цара,⁵⁶ а његов најстарији син Давид је 976. године погинуо у долини између Костарие и Преспе, код мјеста званог Лијепи храстови, у борби противу Влаха, или можда боље речено — влашких луталица.⁵⁷

Од досељења Словена у V и VI вијеку па све до XIII вијека романски елемент на Балкану је остао незапажен, или је то нама из недостатка историјских извора остало непознато. Та се ситуација одједном мијења и они почињу да играју виднију улогу, што се да закључити из чињенице да се многи крајеви Балканскога полуострва називају „Влашком”. Тако је у Тесалији настало велико царство звано Велика Влашка (Megali Vlahia) са главним градом Лариса,⁵⁸ које је достигло велику моћ за вријеме Јована I, 1258—1296, а које је постојало све до 1350. године када га је покорио цар Душан.⁵⁹ У неким нашим споменицима (Епирска хро-

⁵⁴ По некима то није било 579, већ 587. године. Упореди: Diefenbach Lorenz: наведено дјело, стр. 230.

⁵⁵ Theophanes 258, 16 editio de Boor.

Упореди: Marquart Joseph: *Osteuropäische und ostasiatische Streifzuege*, Leipzig 1903, стр. 246, нап. 1.

Tomaschek Wilhelm: *Ueber Brumalia und Rosalia*, Wien 1869, Seite 400. (Aus dem Novembarhefte des Jahrganges 1868 der Sitzungsberichte der philosophische Class der Kaiser. Akademie der Wissenschaften, Band LX. (Torna od retorna, италијански: ritorna).

Упореди даље: Diefenbach Lorenz: наведено дјело, I Band, Seite 231. Слично се налази и код Јиречека: *Geschichte der Bulgaren*, Seite 112, напомена 3. Румуни у Македонији употребљавају израз „turna“, а Румуни односно Дакорумуни „inturna“.

⁵⁶ Georgios Cedrenus 2, 435. (наведено по Roessler Robert: *Romaenische Studien*, S. 104, Bem. 1.

⁵⁷ Tomaschek Wilhelm: *Ueber Brumalia und Rosalia*, стр. 401.

Јирећек К.: *Geschichte der Bulgaren* 189.

⁵⁸ Никита Акоминат Хонијат (Diefenbach Lorenz, нав. дјело I, 228.

Weigand G.: *Vlacho-Meglen* 54.

Јиречек К.: *Историја Срба* I, 112.

Јирећек К.: *Staat und Gesellschaft*, стр. 25.

Јирећек К.: *Geschichte der Bulgaren*, 218.

Кадлец Карел: наведено дјело, 444—445.

Бурђев Бранислав: *О војнуцима са осврћом на развој шурској феудализма и на ишћање босанских ајалука*. Гласник Зем. музеја, Нова серија 1947, стр. 107.

⁵⁹ Хопф Карл VI, 145 (наведено по Weigand: *Die Aromunen* I, 18).

ника) Велика Влашка се зове Грчка Влашка, гдје је Душан управу повјерио брату Синиши и властелинима Прељубу и Хлапену.⁶⁰ Још архиепископ Данило наводи како је Милутин ишао са војском да осваја и плијени „државу земље влахиотске”.⁶¹ и ⁶²

Насупрот Великој Влашкој, у Тесалији је постојала Мала Влашка (Μικρά Βλαχία), која је обухватала грчке области Етолију и Екарнанију на обали Јонскога мора сјеверно од Коринтскога залива, са главним градом Мисалунги. Ове области су се простирале на сјевер све до данашње Албаније.⁶³

На планини Пинду, гдје су некада живјели Долопи, постојала је такође једна покрајина која се звала Горња Влашка (Ανωβλαχία).⁶⁴ Такође се помиње и Бијела Влашка, у некадашњој Мезији. Као што је познато, Мезија се простирала од Београда на сјеверу до Шар-планине на југу и од Дрине до Црнога мора. Дијелила се на Горњу Месију (Mesia superior), од Дрине до Лом-планине, и на Доњу Месију (Mesia inferior), од Лом-планине до Црнога мора.⁶⁵ Видјели смо да и Цвијић помиње Бијеле Влахе. Такође у нашој народној поезији има једна пјесма „Кумовање Грчића Манојла”, гдје је ријеч о Бијелим Власима:

„Двије су се подигнуле куме,
двије куме у једнога кума,
у онога Грчића Манојла.
Једно ти је танана Гркиња,
а друго је бијела Влахиња”.⁶⁶

Придјеви „танан” и „бијел” су у пјесми сигурно употријебљени као епске финесе, али је ипак карактеристично да се Влахиња назива бијелом, јер се Власи обично називају црним. То би упућивало да се мисли на покрајину „Бијелу Влашку”.⁶⁷ Један дио Бугарске се у XIII вијеку такође звао Влашка. Обухватао је предјеле источно од Ниша па преко Софије до Родопа. Тамо су били пресељени Румуни из Ларисе 986. године.⁶⁸

У кореспонденцији између бугарског цара Калајована и папе Иноћентија III бугарски цар се назива „Imperator Bulgarorum et Blachorum”, а бугарска црква „universa Bulgarorum et Blachorum ecclesia”.⁶⁹

⁶⁰ *Историја Комнена монаха и Прокла монаха*. Гласник друштва српске словесности књ. XIV, Београд 1862, стр. 233, 235, 241, 243 и 257.

⁶¹ и ⁶² Данило II: *Животи краљева и архиеп. српских*, издао Ђура Даничић, Загреб 1866, стр. 114; Јиреџек: *Gesch. der Bulgaren*, 218, нап. 16.

⁶³ Weigand Gustav: *Die Aromunen* I, 18.

⁶⁴ Tomaschek W.: *Ueber Brumalia und Rosalia*, 402.

⁶⁵ Јиреџек: *Geschichte der Bulgaren*, 218.

Скоп Петар: (Гласник Скопског научног друштва, књ. II, св. 1—2, Скопље 1927, стр. 304) тврди да је Бијела Влашка била у Тесалији, а Црна Влашка у Мезији.

⁶⁶ Вук Стеф. Караџић: *Српске народне пјесме*, Београд 1895, књ. II, бр. 6.

⁶⁷ Цвијић Јован: *Антропогеографски проблеми Балканској полуострва*. Српски етнографски зборник књ. IV, Београд 1902, стр. СXXXI, нап. 1. — Тамо Цвијић тврди да се у неким мјестима у Македонији Власи називају Бијели Власи.

⁶⁸ Кадлец Карел: наведено дјело, стр. 444—445.

Ђурђев Бранислав: *О војнуцима*. . . , стр. 107.

⁶⁹ Ђурђев Бранислав: *О војнуцима*. . . , стр. 107, напомена 197.

Сјеверно од Дунава позната је област коју су Грци звали „Mavro-vlahia“, што значи Црна Влашка, па су од Грка Турци преузели овај израз и звали су је Каравлашка.⁷⁰

Нашој народној поезији је ова област позната из двије народне пјесме. У првој („Диоба Јакшића“) стоји:

„Дмитар узе земљу каравлашку
Каравлашку и карабогданску“.⁷¹

Друга је пјесма „Радул-бег и бугарски краљ Шишман“, и у њој стоји:

„Мили Боже, на свему ти вала,
двије су се завадиле гује,
двије гује два брата рођена;
Завади се Бего-Радул-бего
са Мирчетом братом рођенијем
око пуне земље Каравлашке
Каравлашке и Карабогданске“.⁷²

До сада изнијети подаци говоре о више области које су носиле име „Влашка“ на источном дијелу Балканскога полуострва. Влаха је пак било и у западном дијелу, поред оних у Истри, које смо већ споменули. Наиме, једна област између Босне, Хрватске и Далмације звала се „Vlahia мајор“.⁷³

Постојала је још једна област која се звала „Мала Влашка“. То је била војна граница, односно војна крајина између Саве и Драве од Пожеге до Пакраца, а била је у XVI вијеку настањена ускоцима из Србије, Босне и Хрватске.⁷⁴ Ова област сигурно није добила име по етничким Власима, већ су јој то име дали највјероватније Аустријанци, који су често Србе звали Власима.

Ово нијесу једине области гдје се помињу Власи. Они се налазе разбацано по разним крајевима Грчке, на Пелопонезу, па чак и на острву Криту.⁷⁵ Влахе даље сријетамо у разним крајевима Бугарске. У Добруди се помињу 1095. и 1164. године.⁷⁶

Ако бисмо судили по разним локалитетима и ако бисмо прихватили теорију да су ти називи дошли по Власима као етничкој групи, онда бисмо имали доста доказа да је Влаха било у великом броју у Србији, Црној Гори, Херцеговини, Босни и у Хрватској. Тако предидо Стари Влах

⁷⁰ Jireček Konstantin: *Geschichte der Bulgaren*, стр. 218.

⁷¹ Вук Стеф. Караџић: *Српске народне пјесме*, Београд 1895, књига II, стр. 617, пјесма број 97.

⁷² Исто, књ. II, стр. 436, пјесма број 74.

⁷³ Miklošić Franjo: *Die slavischen Elemente im Rumunischem*, S. 2, нап. 2. (позива се на Farlati-a IV, 63).

⁷⁴ *Otlov Slovník naučný*, књ. XXVI, Праг 1907, стр. 323. Упореди и свеску XI, Праг 1897, стр. 757 под „Hranice vojenska“.

Kadlec Karel: *Valaši a valašské právo*, стр. 7.

Czoerning: *Ethnographie der oesterreichischen Monarchie*, II Band, Wien 1857, S. 364.

⁷⁵ Weigand G.: *Die Aromunen I*, 18.

⁷⁶ Jireček K.: *Geschichte der Bulgaren*, 218.

између Дрине и Ибра, Влашка под Космајем, Влашко поље између Сопота и Младеновца, планина Влашић и др. указују да су ту некада становали Власи.⁷⁷ Поред ових има и низ других назива који су без сваке сумње влашког поријекла као имена планина Романија, Корона (један вис Каблара), Миџур и разна друга мјеста као: Негришор, Букор, Румска, Барбатовач, Барбеш, Станишор, Бргуле итд.⁷⁸ Имена висова у Црној Гори Дурмитор и Визитор су такође романскога поријекла.⁷⁹ Планину Велебит Венецијанци су звали „*Montagne della Morlacca*”,⁸⁰ а канал између Велебита и острва Крка, Раба и Пага „*Canale della Morlacca*”.⁸¹

Поред тога многи архивски подаци говоре о Власима од Дубровника па све до Истре, али се они називају Морлаци, односно Мауровласи.

До сада изложени подаци би представљали најкраће сажети материјал о појму Влах, односно о Власима као етничкој групи. Поред наведенога, појам „Влах” има и друга значења. Тако су Срби звали Власима становнике приморских градова на нашој страни Јадрана, а у првом реду становнике Дубровника који је до средине XIII вијека носио име Рагуза.⁸² То знамо из једне повеље, онда жупана а касније првога српскога краља, Стевана Првовјенчаног која потиче из времена 1215—1219. године, а у којој стоји: „И да не јемле Србин Влаха без суда”. Латински превод овога текста гласи: „*Et ut Sclavus non apprehendat Raguseum sine iudicio*”. Као што се види, ријеч Србин је на латински преведена са *Sclavus*, а Влах са *Raguseum*, односно Дубровчанин.⁸³ Исто значење сријетамо и у три повеље босанскога бана Матије Нинослава из година 1234, 1240. и 1249, гдје се његови поданици називају Србима а Дубровчани Власима.⁸⁴ Поставља се питање — откуда то долази и није ли овдје етнички моменат у питању. Није једноставно дочарати слику стања на Балкану приликом доласка Словена у V и VI вијеку. Обично се прихвата као чињенично стање да се романски живаљ повлачио ка југу, у планине и у приморске градове. Из досадашњег излагања бисмо могли да видимо да је то заиста тачно, јер Влахе видимо дубоко у Грчкој, све до Коринтскога залива. Према томе, Срби су становнике приморских гра-

⁷⁷ Новаковић Стојан: *Неколика њежа њишања срп. ист.* Годишњица 31, стр. 23.

⁷⁸ Новаковић Стојан: *Село*, стр. 31.

⁷⁹ Jireček K.: *Die Romanen in den Staedten Dalmatiens*, 38.

Визитор помиње и Дечанска хрисовуља, Миклошић: *Monumenta serbica*, 94.

⁸⁰ Jireček K.: *Die Romanen in den Staedten Dalmatiens*, стр. 38.

⁸¹ Fortis Alberto: *Viaggio in Dalmazia, Venezia MDCCLXXIV* (види на почетку дјела приложеној земљописној карту).

⁸² Jireček Konstantin: *Die Wlachen und die Maurowlachen in den Denkmaelern von Ragusa*, S. 3.

Јиречек К.: *Уговор Стивана Првовјенчаног са Дубровчанима*, Гласник СУД, Београд 1879, књ. XLVII, стр. 309.

Соловјев Александар: *Одабрани сјоменици српскога љрава од XII до XV века*, Београд 1926, стр. 16 и 17.

Smičiklas Tadija: *Codex diplomaticus III*, 123.

⁸³ Jireček K.: *Die Wlachen und die Maurowlachen*. . . , стр. 3.

⁸⁴ Miklošić Franjo: *Monumenta serbica*, Wien 1858, 35 i 39.

Смиџиклас Тадија: наведено дјело, III, 371, и IV, 99, 341.

Глушац Васо: *Повеље Матије Нинослава бана босанскога и народносн његових њоданика*, Бања Лука 1912, стр. 16 и даље.

дова могли звати Власима, јер је добар дио становништва у њима почетком XIII вијека заиста могао бити влашки, односно романски.

Поред ових, Срби су звали Власима многобројне пастире у планинским предјелима Србије, који су својим давним поријеклом заиста били Романи или се радило о остацима поромањених старих балканских народа. Ови сточари у планинама су имали и своју посебну организацију коју је признавала немањихка држава а касније и Турци, те је на тај начин створен појам о такозваном влашком праву (*ius valachicum*).⁸⁵

О тим пастирима средњовјековне Србије које историјски споменици називају Власима има доста података од XII до XIV вијека. То су манастирске повеље које су Немањихи приликом оснивања појединих манастира истима давали, које су важан историјски материјал и за питања Влаха, односно пастира. Тако у повељи манастира Жиче 1222—28. године помињу се чиста влашка имена: Бун, Букор, Бунило,⁸⁶ Грипоњ,⁸⁷ Мргела,⁸⁸ Сингур,⁸⁹ Шарбан,⁹⁰ Тус⁹¹ итд. У повељи Манастира св. арханђела Михаила и Гаврила у Призрену из 1348—1353. године помиње се један са влашким именом — Марко Фечор⁹² — као и више других чија се имена завршавају са типичним румунским наставком „ул“ као: Сурдул,⁹³ Дајул, Хранул,⁹⁴ Његул,⁹⁵ Рајул, Роман, Рашул, Стајул,⁹⁶ Градул, Драгул, Дражул,⁹⁷ Урзул, Станул, Драгја, Влахиот итд.

Поставља се питање — да ли су ови сточари са романским именима још увијек били Романи у времену када су настале ове хрисовуље. Од доласка Словена па до краја XII вијека протекао је дуги временски период који је носио и бурне догађаје, тако да је добар дио романског становништва могао да изгуби романску индивидуалност, те је данас немогуће установити у коликој су мјери ови пастири тада били још Романи. Ово питање су расправљали многи, као Фрањо Миклошић, Константин Јиречек, Стојан Новаковић и Станоје Станојевић. Станоје Станојевић каже: „Обично се узима да лична имена у нашим повељама Средњег века обележавају и народност дотичне особе. Тако се сматра да је сваки човек са влашким именом у старим нашим документима и по народности Влах, сваки човек са арнаутским именом Арнаутин. У том смислу су са личним именима у нашим споменицима оперисали у разним

⁸⁵ Kadlec Karel: *Valaši a valašske pravo...*, стр. 1.

⁸⁶ Kadlec Karel: *Valaši a valašske pravo...*, 453.

⁸⁷ Исто, стр. 455.

⁸⁸ Исто, стр. 458.

⁸⁹ Исто, стр. 460.

⁹⁰ Исто, стр. 461.

⁹¹ Исто, стр. 462.

⁹² Шафарик Јан: *Хрисовуља цара Стефана Душана св. арханђела Михаила и Гаврила у Призрену 1348. године*. (Гласник друштва српске словесности св. XV, Београд 1862, стр. 272).

⁹³ Исто, стр. 270.

⁹⁴ Исто, стр. 289.

⁹⁵ Исто, стр. 290.

⁹⁶ Исто, стр. 291.

⁹⁷ Исто, стр. 294.

својим расправама — међу осталима и Ст. Новаковић и проф. Константин Јиречек. То је мишљење међутим и нетачно и погрешно”.⁹⁸

Оваква оцјена Станоја Станојевића претјерано је оштра, нарочито када имамо пред очима гледиште Стојана Новаковића, који каже: „Пошто су ови људи поменути у гомили имена, може се узети да они ни онда, већ у почетку XIII и у половини XIV века, нису били Романи, али им је у именима несумњив траг тога романскога порекла”.⁹⁹ Јиречек се позива на Новаковића, па слично овоме изводи закључак да су Власи у вријеме писања манастирских повеља Жиче, Дечана и Призрена, тј. у XIII и XIV вијеку, добрим дијелом били славизирани али да нека њихова имена свједоче о њиховом романском поријеклу.¹⁰⁰ Што се тиче обале Јадрана, Јиречек сматра да су Власи тамо дуже задржали своју романску индивидуалност, при чему се позива на многобројне документе, да су ови живјели у области Котора, Дубровника, Неретве, Сплита, Клиса, Сиња, Обровца, Велебита, Зрмање, Сења, Крка итд.¹⁰¹ Далеко одлучнији од Новаковића и Јиречека је у овом погледу Фрањо Миклошић. Он сматра да су средином XII вијека ови пастири били Романи, па се позива на једно мјесто из Љетописа попа Дукљанина које гласи: „Latini, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Moroulahi, hoc est Nigri Latini vocantur”.¹⁰² Па и за каснији период, тј. за XIII и XIV вијек, Миклошић сматра да су ови Власи још увијек Романи, јер каже: „Румунска народност Влаха проистиче из многобројних несумњивих румунских имена као: Букур, Бун, Фечор, Сингур, Сурдул, Шарбан, Урсул, Данчул, Драгул, Дражул, Његул, Радул, Рајул, Станул, Владул итд.”¹⁰³ На крају Миклошић мисли да позната забрана из Дечанске хрисовуље „Србин да се не жени у власјех; ако ли се ожени да је веде у меропхе. . .” није имала толико сталешки колико етнички карактер.¹⁰⁴

Светостефанска хрисовуља као и хрисовуља св. архангела Михаила и Гаврила су врло важни споменици у погледу Влаха-сточара, али оне не дају оне могућности упоређења имена из три генерације, као што је то случај са Дечанским хрисовуљама.¹⁰⁵ Тако Светостефанска хрисовуља помиње доста влашких имена, као Букур, Микул,¹⁰⁶ Његул, Радул,

⁹⁸ Станојевић Станоје: *Лична имена и народности у Србији средњег века*. (Јужнослов. филолог, књ. VIII, Београд 1928—29, стр. 151).

⁹⁹ Новаковић Стојан: *Село*, стр. 31, нап. 1.

¹⁰⁰ Јиречек Konstantin: *Die Romanen in den Staedten Dalmatiens*, стр. 39.

¹⁰¹ Исто, стр. 38. Јиречек: *Geschichte der Bulgaren*, 21 и д.

¹⁰² Црнчић Иван: *Попа Дукљанина летопис. . .*, Краљевица 1874, стр. 8.

¹⁰³ Miklošić Franjo: *Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen*, Seite 3.

¹⁰⁴ Исто, стр. 3.

¹⁰⁵ Постоје двије Дечанске хрисовуље. Прву је потписао краљ Стефан Дечански, а другу поред Стефана и краљ Стефан Душан. Обје су на пергаменту, од којих је прва тамнија и слабија а друга свјетлија и финија (Милојевић С. Милош: *Дечанске хрисовуље*, Гласник СУД, II, одељење, књ. XII, Београд 1880, стр. VI).

¹⁰⁶ Светостефанска хрисовуља, Споменик СКА IV, Београд 1890, стр. 7.

Шарбан,¹⁰⁷ и доста других које наводи са дјецом, као: „Деило с дјетију, Њежило с дјетију, Његослав с дјетију;¹⁰⁸ или са браћом: „Рајан с бра-тијеју;¹⁰⁹ или са другим сродницима, чак и не по крвној вези, као нпр. „поп Кустудија с тастем и с шурјама” итд.¹¹⁰

Такође хрисовуља св. архангела Михаила и Гаврила помиње многа имена са сродницима — синовима, браћом, зетовима итд. — али имена сродника не помиње, као нпр. „Костадин с братиом и синови”,¹¹¹ или Дефче Станиловић” с братиом и зетем”.¹¹²

Дечанске хрисовуље су у овом погледу далеко срећнији споменик, па је Станојевић из прве Дечанске повеље упоредио имена дједова, синова и унука, тј. три генерације, и средио их у осам категорија, из чега се дају извести разни закључци, тј. да је отац имао страно а син српско име, да је дјед имао страно а унук српско име, да је дјед имао српско а унук страно име итд. Навешћемо само неколико примјера:

„Прељуб и син му Богоје и Бранко и Милослав а дјед им Букур”;¹¹³

„Богдан а син му Радослав а дјед му Влах”;¹¹⁴

„Гон а син му Тудор. Богдан а син му Прогон. Павл а син му Гон и Никола и Дмитр”;¹¹⁵

„Милоје Дол’ко а дјед им Букур”;¹¹⁶

„Братислав а брат му Ненад и Прибач и Тврдоје а дјед им Букур”;¹¹⁷

„Радослав Влах а син му Милош и Драгош и Радослав”.¹¹⁸

Наведени примјери углавном показују да је старија генерација са влашким а млађа са српским именима, али има и потпуно обратних случајева — имена унука односно синова су страна, а имена очева односно дједова српска.¹¹⁹ У своме кратком али врло документованом чланку Станојевић је заиста доказао да имена у средњовјековним споменицима не могу да послуже као доказ етничке припадности. Уосталом, то нијесу ни Новаковић нити Јиречек изричито тврдили.

Видјели смо да је Стојан Новаковић заступао гледиште да је појам „Влах” на Балканском полуострву био познат прије доласка Словена и да је још онда био више економска него етничка категорија.¹²⁰ Да ли је ово гледиште исправно — није тако једноставно доказати, али је чињеница, да је почетком XIII вијека појам „влах” био економска категорија, што доказује Жичка хрисовуља, јер се власима супротстављају

¹⁰⁷ Исто, стр. 8.

¹⁰⁸ Исто, стр. 7.

¹⁰⁹ Исто, стр. 7.

¹¹⁰ Исто, стр. 8.

¹¹¹ Гласник друштва српске словесности, св. XV, Београд 1862, стр. 289.

¹¹² Исто, 289.

¹¹³ Милојевић С. Милош: *Дечанске хрисовуље*. . . , стр. 5.

¹¹⁴ Исто, стр. 21.

¹¹⁵ Исто, стр. 30.

¹¹⁶ Исто, стр. 38.

¹¹⁷ Исто, стр. 39.

¹¹⁸ Исто, стр. 60.

¹¹⁹ Јужнословенски филолог, књ. VIII, Београд 1928—29, стр. 151—154.

¹²⁰ Новаковић Стојан: *Неколика њеза њишања*, *Годишњица* 31, стр. 25.

ратари који су у Повељи наведени као „земаљски људи”. Тако у Повељи стоји: „А што доходи од попов или од влах или од земаљских људи”.¹²¹

Поред овог најстаријег српског законског споменика има још низ других у којима се ратари супротстављају сточарима, па су први наведени као „људи” или „земаљски људи”, а сточари као „власи”. Тако у једном писму краља Уроша I стоји: „О селех и о планинах и о људех и о власех”.¹²² Сличан податак имамо и у једној повељи краља Драгутина из времена 1276—1281. године коју је дао манастиру Хилендару. Том повељом се манастиру дају трг Книнац и нека села у околини Призрена и повељом се свима заповиједа да сваке године путују у Свету гору. Текст гласи: „Всим људем и влахом светогорски пут да бива по вса лета”.¹²³ Такође једна повеља Стевана Дечанскога помиње „села и људе и међе и влахе”.¹²⁴ Даље, „земљане људе помиње и члан 174 Душановог законика”.¹²⁵ Наведени примјери показују да се временом етнички појам „Влах” изгубио и постао економски. Нема сумње да је појам „Влах” најприје била етничка категорија, јер се радило о људима романскога поријекла, које су Словени, као што смо видјели, звали „Власима”. Пошто су се ови бавили сточарством, то је занимање утицало да су се сви сточари звали власима без обзира на етничку припадност. Поред Влаха, сточарством су се бавили и Арбанаси, али је број Влаха био далеко већи па је тако ово народно име постало синоним за сточаре.¹²⁶ Занимање је у средњем вијеку играло велику улогу, и тако се људи често зову по занимању а не по етничкој припадности. Видјели смо да се ратари у споменицима називају „људи” или „земаљски људи”, тј. они који раде на земљи, али се у средњовјековним споменицима, као што ћемо касније видјети, они често називају Србима, јер су Срби претежно били ратари. Тако се и рударски занат у Србији није звао рударски већ сашки, по Саксима који су као стручњаци били дошли из Саксоније у Србију. То се види из једнога писма челника Радича од 22. маја 1433. године гдје стоји: „Такожде и села која сам приложио и царину и делове по сашких местех, рекше у Новом Брду и у Руднику”.¹²⁷

Најприје су Власи живјели номадским животом, тј. љета су са стоком проводили по планинама а зиме по жупним предјелима. Значи, они су били у сталном покрету. Њима насупрот су били ратари, који су имали стално мјесто становања и крајем XII вијека ратар се звао „парик”

¹²¹ Миклошић Фрањо: *Monumenta serbica* 13.

Соловјев Александар: *Одабрани сјоменици српскога љава*. . . , I, 17, 23.

¹²² Стојановић Љуба: *Сјоменик СКА III*, 8.

¹²³ Стојановић Љуба: *Сјоменик СКА III*, 11.

¹²⁴ Ковачевић Љуба: *Сјоменик СКА XLIV*, 43.

¹²⁵ Новаковић Стојан: *Законик Стефана Душана цара српскога 1349—1355*, Београд 1898, стр. 250.

¹²⁶ Тарановски Теодор: *Историја српскога љава у Немањинској држави*, Београд 1931, I, 71.

¹²⁷ Стојановић Љуба: *Сјоменик СКА III*, 57.

Новаковић Стојан: *Годишњица* 31, стр. 26 и 27, под напоменом.

од грчке ријечи парикос, што значи „насељеник”. Жичка повеља ратаре назива „земљани људи”, Драгутинова хилендарска хрисовуља их зове „земљани”, што се понавља у Душановом законнику гдје су поменути као „људие земљани”, а Бистричка хрисовуља 1234—1243. ратара назива „меропах” (множина „меропси”), што се опет понавља и у Душановом законнику.¹²⁸ На крају, у Грачаничкој хрисовуљи 1321. и у Хрисовуљи св. арх. Михаила и Гаврила ратари се зову „Србље”. Тако видимо два супротна појма Срби-ратари и власи-сточари.¹²⁹

Ми податке о власима углавном имамо из манастирских повеља, али је влаха било и на другим мјестима, тако да би се на основу једног податка из Хилендарске хрисовуље из 1361. године могло закључити да их је било и на владаочевим посједима, јер се тамо каже: „Катуни влах царства ми”.¹³⁰

На први поглед изгледа да су сточари били далеко слободнији од ратара, да су се слободно кретали с планине на планину и с једнога зимскога пасишта на друго, док је меропах-ратар био везан за земљу. Да су власи имали нека преимућства у то не треба сумњати, али је и њихова слобода била ограничена, најприје обичајем а касније законским прописима. Тако сточари који су живјели на једном манастирском посједу нијесу смјели за испашу да користе планине које нијесу припадале томе манастиру, што практично значи да је њихово кретање било ограничено — само на посједу одређенога манастира. Њихово кретање је наилазило и на друге тешкоће. Када су се селили са једнога пасишта на друго у једној сезони, а поготово када су се селили са љетње на зимску пашу и обратно са зимске на љетњу, морали су понекада да превале врло дуг пут. То, наравно, није могло бити у једноме дану без одмора, већ су са својим стадама морали да преноће (или, како Душанов законик каже, да „престоје”), па су зато морали да плаћају посебну таксу звану „потка”, тј. глобу за повреду земљишне границе, која је износила 100 перпера, двапут више него казна коју су у таквом случају плаћали ратари.¹³¹ Душанов законик има још једну доста строгу одредбу. Члан 82 забрањује да у једноме селу „престоји влах или Арбанасин” ако је већ неко прије њега преноћио. Ако је силом прилика овај морао да „престоји”, такође је плаћао новчану казну од 100 перпера.¹³²

За уживање испаше власи су плаћали посебне таксе — травнину — која је у разним временима била различита. Скопска хрисовуља из 1300. године не говори о висини таксе, него само наглашава да се травнина цркви плаћа по закону. Дечанска хрисовуља из 1330. године предвиђа таксу за травнину „од стада 2 овна и два јагњета и сир и Динар”. Душа-

¹²⁸ Душанов законик чл. 34, 68 и 139.

Новаковић Стојан: *Законик Душана цара српскога*. . . , стр. 168, 187 и 228.

¹²⁹ Тарановски Теодор: наведено дјело, I, 51.

¹³⁰ Новаковић Стојан: *Законски сјоменици српске државе средњега века I*, 437. Тарановски Теодор: наведено дјело I, 73.

¹³¹ Члан 77, *Душановој законика*.

Тарановски Теодор: наведено дјело I, 71.

¹³² Новаковић Стојан: *Законик Стефана Душана*. . . , чл. 77 и 82 стр. 192 и 195.

нов законик одређује сљедеће таксе: „од 100 кобила једну кобилу од оваца једну овцу с јагњетом и од 100 говеди једно говедо”.¹³³

Поред овога, власи су плаћали своје обавезе по такозваном влашком закону редовно сваке године. Влашке обавезе нијесу увијек биле једнаке. Ако упоредимо влашке обавезе из Светостефанске хрисовуље 1313—1318. године¹³⁴ са обавезама из Хрисовуље св. арх. Михаила и Гаврила,¹³⁵ које су у оба законска споменика наведене као „Закон влахом”, видјећемо одређене разлике. Нећемо се бавити упоређењем обавеза, јер оне и нијесу битне, али је потребно да се кратко задржимо на томе мјесту из Хрисовуље св. Архангела. Оно је важно не само због тога што су обавезе прецизиране, већ више због тога што се види да сви власи нијесу једнако третирани. Тамо стоји: „Закон влахом, да дају од педесет оваца овцу са јагњетом и другу јалову са руном. . . и јагњетину и испорк”.¹³⁶ Даље се каже: „а који су поклоници да се сами десеткују, да дају у јесен покрове а у прољеће два јалова брера”. Даље се говори о власима убогим који „теже вуну црковну” и на крају су обавезе осталих влаха који се наводе под „инии власи”.

Упркос томе, положај сточара је био повољнији него ратара, те су ратари путем склапања бракова са влахињама прелазили из ратара у сточаре. Међутим, за привреду је био важнији ратар (од сточара), па је краљ Милутин, Светостефанском хрисовуљом под пријетњом конфискације забранио бракове између Срба и Влаха, тј. између ратара и сточара. Та наредба гласи: „Србин да се не жени у Власјех. Ако ли се ожени у невјест¹³⁷ Игумановј, да се ограби и свеже и он Влах от кога се буде женил, и да се врати без воље опет на очино мјесто а који буду стариници и не взмуго се повратити ни једн да ње војник и вси ћелатори”.¹³⁸ Наређење је врло јасно. Ако склопи брак, да не смије са женом да иде у сточаре, већ да се мора насилно, тј. противу његове воље, да врати на очево мјесто, тј. у ратаре. Закон је блажи према онима који су већ били у таквом браку тј. „стариници”. Они не морају да се враћају у ратарски сталез, већ могу да остану као власи-пастири, али се лишавају права да буду војници, већ могу да буду само ћелатори, тј. коморције.¹³⁹

¹³³ Душанов законик, чл. 197.

Новаковић Стојан: *Законик Стефана Душана*. . . , 264—265.

Тарановски Теодор: нав. дјело, стр. 72.

¹³⁴ *Споменик СКА IV*, Београд 1890, стр. 9.

¹³⁵ Гласник друштва српске словесности, св. XV, Београд 1862, стр. 309—310.

¹³⁶ Јагњетина је јагњећа кожа а испорк је кожа јагњета чија је мајка убијена са намјером да се што боље користи кожа јагњета које се налазило у њеној утроби. (*Agnus abortivus ejusque Pellis*). — Даничић Бура: Рјечник из књижевних старина српских (св. 1—3) 1863—1864, види под „испорк”.

¹³⁷ Невјест = незнање.

¹³⁸ *Светостефанска хрисовуља*, Споменик СКА IV, 1890, стр. 6.

¹³⁹ Не зна се тачно откуда потиче ријеч „ћелатор”, али се претпоставља да се ради о коморцијама. У новогрчком има ријеч *kellari* (ћелар), а значи одјељење гдје се чува храна. Ћеларис је чувар тога одјељења. (Упореди: Стојан Новаковић: *Сћара српска војска*, Београд 1893, стр. 132).

Сматра се да је Кјелатор, тј. Ћелатор, ријеч која води поријекло од румунског *calator*, а значи путник. Упореди: Јиреџек: *Staat und Gesellschaft*. . . , стр. 70, нап. 5.

За вријеме цара Душана стање се мијења. У првој Дечанској хрисовуљи стоји: „Србин да се не жени у Власјех, ако ли се ожен да ју веде у меропхе”.¹⁴⁰ По свему судећи, Душан је желио да ублажи ово строго наређење, али су вјероватно резултати били супротни, па је одмах у другој Дечанској хрисовуљи напустио ово становиште и вратио се на списе из Милутиновог доба те каже: „Србин да се не жени у Власјех, ако ли се ожени да је ћелатор”.¹⁴¹

Иако је Светостефанска хрисовуља докуменат 30 година старији од Дечанских хрисовуља, научна јавност је до ње касније дошла. Тако је једно вријеме владало мишљење да је наведена забрана етничког карактера.¹⁴² Од појаве Светостефанске хрисовуље преовлађује гледиште да није у питању етнички, већ чисто економски моменат.

Видјели смо да су Дечанске хрисовуље најзгоднији споменик за упоређивање имена из три генерације. Тамо има података и о другим сродницима. Тако се на једноме мјесту види да је сестричић становао код ујака, јер се каже „И Хвалоју сестричић Строислав и Јакоје”.¹⁴³

У Хрисовуљи св. Архангела има сродника по линији двородног сродства, односно пријатељства, јер се нпр. помињу: „Раја Ковачевић с братом и зетом, Девче Станиловић с братом и зетом и Крамир Хрсовић с братом и зетом”.¹⁴⁴

Светостефанска хрисовуља је доста издашнији докуменат. Тамо има више родбинских релација из којих се могу изводити и други закључци. Тако има њих више који су наведени са дјецом и зетом, што потврђује да су ратари радо прелазили у сточарски сталеж. Истина, не може се видјети да ли су ти зетови били ратари, јер та мјеста можемо слободно разумјети и тако да се ради о сточарима-власима који живе заједно са тазбином. Навешћемо неколико примјера: „Радомир Ручица с дјетију и зетем, Његован с дјетију и зетем, Хрс с дјетију и зетем, Бјелош с дјетију и зетем, Стан с дјетију и зетем, Дехо с дјетију и зетем, Добре с дјетију и зетем, Брагило с дјетију и зетем, Радило с дјетију и зетем и Рубец с дјетију и зетем”.¹⁴⁵

Има пак и таквих случајева гдје тазбина живи код зета, али би се из пописа могло закључити да је глава породице зет, јер је само његово име поменуто. И овдје ћемо дати неколико примјера: „Прибо с дјетију и шуром, Стефан са шуром, Литрикос с дјетију и зетем и с шурјами, Влад с дјетију и пасторком, поп Кустудија с тастем и шурјами”.¹⁴⁶

Ако ове моменте узмемо у обзир и ако бисмо пошли од претпоставке да се влах женио Српкињом, односно ратарком, онда су раније наредбе једностране, па би се онда неминовно поставило и питање — нијесу ли наредбе биле комбиноване — и економског и етничког карактера.

¹⁴⁰ Милојевић Милош: *Дечанске хрисовуље*, стр. 62.

¹⁴¹ Исто, стр. 134.

¹⁴² Miklošić Franjo: *Ueber die Wanderungen der Rumenen...*, стр. 3.

¹⁴³ Милојевић: *Дечанске хрисовуље*, стр. 60.

¹⁴⁴ Гласник Друштва српске словесности, св. XV, стр. 289.

¹⁴⁵ Споменик СКА IV, стр. 8.

¹⁴⁶ Споменик СКА IV, стр. 8.

Прије него пређемо на остала значења појма „Влах” потребно је да се упознамо са значењем ове ријечи у грчком језику, јер, као што ћемо касније видјети, постоји одређена веза између значења ове ријечи у Грчкој и у неким нашим крајевима.

Пошто смо ми овај израз примили од Германа, истраживачи су полазили са гледишта да су Грци овај израз примили од нас, с обзиром на то да се у византијским изворима он помиње први пут код Кедриноса 976. год.¹⁴⁷

Грчка наука није прихватила ово гледиште, већ сматра да је Грцима овај израз био познат далеко прије доласка Словена на Балканско полуострво, и ријеч „Vlahos” изводе од ријечи „Felahos”, што значи: сељак. Грчки филолози даље сматрају да је овај израз познат свима европским народима те на крају мисле да су многе покрајине у Европи добиле име од ријечи Влах, као нпр. Влашка у Румунији, Валонија у Белгији, Велс (Wales) у Енглеској итд.¹⁴⁸

Ана Комнена,¹⁴⁹ Георгије Пахимер,¹⁵⁰ Никита Акоминат Хонијат¹⁵¹ и остали писци Византије XII вијека употребљавају овај израз да би њиме означили негрчка племена Балканског полуострва, тј. Словене и Румуне.¹⁵² Тако Хонијат и његови савременици бугарске царење Асена и Петра као и Бугаре називају Власима, а њихов језик влашки.¹⁵³ Тек крајем XIII вијека губи се овакво схватање, јер Акрополит говори о Власима у ове не убраја Словене.¹⁵⁴

Сама ријеч „Влах” у грчком означава ненастањена или полунастањенога пастира. По неким изворима, ријеч „Влах” и сељак имају исто значење, док по тврђењу Јохана Хана (Johann Georg von Hahn), на основу онога што је чуо на острву Евбеја, „Влах” означава чобана а не сељака.¹⁵⁵

Поред овога, ријеч „Влах” у грчком означава простога, грубога, а понекад и човјека друге вјере.¹⁵⁶

У нашим западним крајевима у Босни, Херцеговини и Хрватској ријеч „Влах” има различита значења. У неким случајевима има исто значење као и у Грчкој. Видјели смо да су Срби почетком XIII вијека

¹⁴⁷ Георгиос Кедринос II, 435. (Узето од Tomaschek Wilhelm: *Ueber 'Bromalia und Rosalia*, стр. 401).

¹⁴⁸ *Grand Larousse encyclopedique*, Volume III, р. 389—390. Грчко издање и превод, Атина 1963, са француског издања из 1960. године. За превод са новогрчког на енглески дужан сам захвалност Госпођи и Господину Ch. Papadopoulos.

¹⁴⁹ Ана Комнена 1083—1148. године, кћер цара Алексија I Комнена. Написала историју Византије 1009—1118. године.

¹⁵⁰ Georgios Pahimeros, византијски писац 1242—1310.

¹⁵¹ Niketas Akominatos Honijat, историчар 1215.

¹⁵² Diefenbach Lorenz: *Voelkerkunde Osteuropas*, Darmstadt 1880, Band I, Seite 227. Zeuss Kaspar: *Die Deutschen und die Nachbarstaemme*, Heidelberg 1925, Seite 694. Новаковић Стојан: *Село*, стр. 19.

¹⁵³ Jireček Konstantin: *Geschichte der Bulgaren*, 220.

¹⁵⁴ Georgios Akropolites, византијски историчар 1217—1282.

Jireček Konstantin: *Geschichte der Bulgaren*, 220.

¹⁵⁵ Roessler Robert: *Romaenische Studien*. . . , стр. 119, нап. 1 и 2.

¹⁵⁶ Новаковић Стојан: *Село*, стр. 19.

Дубровчане звали Власима. Исто су их тако звали и Босанци. То се стање касније измијенило тако да су Дубровчани почели да зову Власима како Србе у Србији тако и Босанце, јер нпр. у комедијама Марина Држића „Новела од Станца“ и „Тирена“ сусједни херцеговачки селаци се називају Власима.

Највјероватније је била у питању вјерска, односно конфесионална заједљивост, јер су становници села са обје стране херцеговачко-далматинске границе код Дубровника једни друге називали „Власима“, иако етнички и културно између њих не постоји никаква разлика.¹⁵⁷

Према подацима које је објавио Петар Скок прије 60 година, у Жумберку називају Власима припаднике унијатске цркве, а у Крањској овим именом зову становнике Жумберка без обзира на вјерску припадност. Некада су у околини Бихаћа и у Посавини муслимани звали Власима све хришћане, били они православни или католици, док су у том крају под овим појмом католици подразумевали само православне.¹⁵⁸ Док се Петар Скок ограничава само на Бихаћ и околину, Вук Стефановић Караџић каже да муслимани и католици у Босни зову Власима своје православне сународнике и да је тај израз на томе сектору врло подруглив, јер обично значи груба и проста човјека који у нешто вјерује али заправо не зна у шта.¹⁵⁹

Код Копитара има једно мјесто из кога се види да у неким дјеловима Словеније и Хрватске под појмом Влах подразумевају своје земљаке грчкога сбрета, па на крају закључује да су изрази Ромеос и Влах синонимима. Ромеос заправо значи Грк, јер су Грци себе један дуги период називали „ROMEI“. Према томе би се могло закључити да је опет у питању вјерски моменат, исто као и у Босни.¹⁶⁰

Ако ово, упоредимо са значењем појма „Влах“ у Грчкој, видјећемо одређену сличност, па се појављује питање — откуда она долази. Највјероватније је да су то донијели Турци, који су дуго владали како једном тако и другом територијом. Не треба пак губити из вида чињеницу коју сријетамо на самом почетку XIII вијека у кореспонденцији бугарског цара и папе Иноћентија III, гдје се бугарска црква назива „*Bulgarorum et Vlachorum ecclesia*“, што би значило да су од раније вјерници Западне цркве тако звали вјернике Источне цркве.

Да је појам „Влах“ код босанско-херцеговачких муслимана значио погрдан израз за православне налазимо потврду у два наша позната дјела из средине прошлога вијека, код Његоша и Ивана Мажуранића. Његош у „Горском вијенцу“ описује састанак Црногораца и Турака на коме је

¹⁵⁷ Филиповић Миленко: *Структура и организација средњовјековних катуну* (Симпозиум о средњовјековном катуну) — Научно друштво СР Босне и Херцеговине. Посебно издање, књига II. Одјељење историјско филолошких наука књ. I, стр. 50—51, Сарајево 1963.

¹⁵⁸ Скок Петар: *Чешка књига о влашком праву* — Гласник земаљског музеја, Сарајево 1918. год. XXX стр. 299.

¹⁵⁹ Вук Стефановић Караџић: *Рјечник, под „Влах“*.

¹⁶⁰ Kopitar Jernej: *Kleinere Schriften*, Wien 1857, стр. 240.

дошло до вербалног сукоба између никшићкога капетана Хамзе Мушовића и познатог црногорског јунака Вука Мићуновића. Да би Мићуновића увриједио, Мушовић му се обраћа ријечима:

„Ја сам бољи чуј Влаше од тебе,
Боља ми је вјера него твоја”.

И Мићуновић је схватио ове ријечи као тешку увреду, па на то реагује исто увредљиво, ријечима:

„Какво Влаше, крмска потурице,
Ђе издајник бољи од витеза”.¹⁶¹

У спјеву „Смрт Смаил-аге Ченгића” ријеч „Влах” се јавља 15 пута, и то 3 пута у пјесми „Аговање” и 12 пута у пјесми „Харач”, и то управо онамо гдје се Турци обраћају Црногорцима, односно Брђанима:

„Јер су рече Влашчад љута
који ће ми одмаздити
Мојом главом влашке главе”;

или у Харачу:

„Димискије ту су сабље криве
Стопут влашком напојене крви”;

.

„У то један чете дио
у чадорје набој сасу,
Власи, Власи — Турци вичу
Коња, коња — грми Ага”.¹⁶²

Појам „Влах” у Далмацији има потпуно друго значење. Становници Хвара, Брача, Пељешца, Корчуле, Виса и других острва зову „Власима” све оне који станују иза планине Биоково. Становници далматинскога приморја су имали другу ношњу од острвљана, па су острвљани звали „Влахом” свакога који је носио црвену капу и плетене опанке.¹⁶³

Сличну тврдњу доноси и Вук Стеф. Караџић, који каже: „У Далмацији грађани и варошани и острвљани зову Влахом свакога сељака са суве земље, које му драго вјере, а што се нашијем језиком онамо зове Влах, оно се италијанскијем а по овоме немачкијем зове Морлак. Ријеч ова Влах онамо није никаква поруга јер и сами Власи за себе реку: „Опростите господине, ми смо Власи”.¹⁶⁴

Дуго се држало да ријеч „Влах”, латински *Vlacus* или *Blacus*, касније *Morovlachi* односно *Moroblachi*, *Morlachi* (италијански — *Morlacci*),

¹⁶¹ Петар Петровић Његош: *Горски вијенац*, стихови 366—367 и 376—377.

¹⁶² Мажуранић Иван: *Смрт Смаил-аге Ченгића*, пјесме „Аговање“ и „Харач“.

¹⁶³ Скок Петар: *Чешка књиџа*. . . , Гласник зем. музеја 1917, XXX, стр. 299—300.

¹⁶⁴ Вук Стефановић Караџић: *Рјечник*, под „Влах“.

долази од италијанске ријечи „mare”, односно наше „море”, што би практично значило — приморски Власи.¹⁶⁵

Ово је мишљење одавно замијењено новим тумачењем, по коме је ријеч грчкога а не романскога поријекла. Долази од грчког придјева „маурос”, што значи „црн”. Према томе, Мауровлах значи „црни Влах”. Овај се израз код нас дуго задржао, само што се није испољавао кроз грчку већ кроз турску ријеч „кара”, што опет значи „црн”. Тако су наши преци покрајине Влашку и Молдавију звали „Каравлашка” и „Карамолдавска”.

У Далмацији и на острвима су се једнако употребљавала оба израза — „Влах” и „Морлак”. До скоро је тамо било етничких Влаха, и они се у научним изворима помињу као припадници одређене етничке групе, што доказују бројна мјеста код Јована Луција.¹⁶⁶

И касније, у II половини XIV вијека, алтернативно се помињу оба израза — Власи и Морлаци. То се види из једне пресуде кнеза Ивана Франкопана из године 1465, гдје је у питању спор између општине Омишлал на острву Крку и Влаха које је он тамо био населио. Њихов судија је био Грегор Бодулич и изричито је наглашено да су његови преци такође били судије.¹⁶⁷

Податак да је на челу Влаха био судија и да су његови преци такође били судије врло је карактеристичан, јер би указивао на чињеницу да се некада поглавар једнога влашког насеља или братства који се звао катун звао по титули судија и да је та титула била насљедна. Ово је мјесто још карактеристичније ако га упоредимо са Хилендарском повељом Стевана Немање, гдје се каже да је Немања дао Хилендару парике, тј. сељаке, и поред тога „од Влах Радово судство и Ђурђево, свега Влах 170”.¹⁶⁸

Упознали смо се са чињеницом да су Чичи, односно Ћићи, етнички појам и да они представљају четврту и најмању групу романских остатака на Балкану. На другој страни, аустријски извори свједоче да су Аустријанци овим именом звали Србе. Они се као такви помињу у једном писму из Љубљане из 1529. године, када барони Никола Раубер и Жигмунд Вајкселбергер обавјештавају краља Фердинанда о преговорима са Чичима. Алекса Ивић, који је објавио овај докуменат, када је

¹⁶⁵ Miklošić Franjo: *Ueber die Wanderungen der Rumunen...*, S. 3.

Fortis Alberto: *Viaggio in Dalmatia*, стр. 46—47.

Biedermann H.J.: наведено дјело, стр. 88.

¹⁶⁶ Joannes Lucio: *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, Libri sex, edit. Vindob. 1758, стр. 274.

„Vlachos autem per montes Rasciae, Bosniae et Croatiae degentes etiamsi multi Romanorum progeniem ... Hos Itali Morlaccos dicunt“.

(Наведено по: Biedermann: наведено дјело, стр. 88, нап. 4.)

„Darnach wurde die Bezeichnung ‚Morlaken‘ auf Angehoerige einer bestimmten Nation angewendet“.

¹⁶⁷ Kukuljević Ivan: *Acta Croatica*, стр. 97.

Biedermann: наведено дјело, стр. 87, нап. 2.

¹⁶⁸ Новаковић Стојан: *Село*, стр. 32.

навео Чиче у загради је навео: „једно српско племе”.¹⁶⁹ Цвијић такође сматра да су Ђићи као и Мацуре и Матаруге „српска племена која су произашла из асимилације Срба и романизованог становништва”.¹⁷⁰

Није једноставно објаснити ту чињеницу. Ипак је вјероватније да су Аустријанци Србе звали Чичима и Власима због тога што су у Босни, дјеловима Хрватске и дјеловима Словеније тако звали православне, а то су били Срби. Пошто су Чичи етнички Власи, тај се израз проширио и на Србе.

Сличан случај је и са појмом Мартолоз који се помиње у поменутом писму упућеном краљу Фердинанду. Поред тога има још један интересантан документ из истога доба. Када су после битке на Мохачу 1526. године Турци надирали на сјевер, Аустрија се нашла у тешком положају. Краљ Фердинанд је из два маха слао своје посланике турском цару Сулејману. То је било 1529. и 1530. године. За нашу тему је интересантно ово последње. Посланици су били Никола Јуришић и Јосип Ламберг, којима је придодат као тумач за латински језик Бенедикт Курипеша, Словенац из Горњег Града (Обернбурга), у Штајерској, близу границе Крањске. Курипеша је ово путовање описао у једној малој књизи од 32 стране, која је штампана у Бечу 1531. године на њемачком језику.¹⁷¹

Курипеша је оставио интересантне податке о свима крајевима куда је путовао, тј. о Босни, Србији и Бугарској. За нас је у овоме моменту важно оно што каже за Босну. Он говори о три народности (*nationes*) и о три вјере. Србе назива *Surffen* који се зову Власи, а ми их зовемо Чичи или мартолози. Долазе од Смедерева и Београда и вјере су светога Павла.¹⁷²

Да бисмо имали тачну представу, потребно је да објаснимо ријеч мартолоз. Филолози сматрају да је ријеч персијскога поријекла „мерд” што значи срчан јунак, одважан човјек.¹⁷³ Ми смо ријеч добили од Грка, а постоје два тумачења о њеном значењу. По једној теорији долази од ријечи *armatolos*, што значи оружан човјек, а по другој од ријечи

¹⁶⁹ Ивић Алекса: *Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији током XVI и XVII стољећа*, Први дио 1527—1600. године. Књиге Матице српске 36 и 37, Нови Сад 1910, стр. 17—19.

¹⁷⁰ Цвијић Јован: *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Загреб 1922, књига I, стр. 155.

¹⁷¹ Curipeschitz Benedikt: *Itinerarium Wegrayss kuen. May. potschaft gen Constantinopel zu den Tuerckischen Keiser Soleyman anno XXX*, Wien MDXXXI. (Кратак опис Курипешаовог путописа објавио је Ногмауг у своме Зборнику — *Taschenbuch fuer vaterlaendische Geschichte*, VIII Jahrgang 1827, S. 177—185. Путопис је поново штампан у Инсбруку 1910. године. Овим су се списом код нас користили: Петар Матковић (Путовања по Балканском полуострву XVI вијека — Рад ЈАЗУ, књига LVI, Загреб 1881, стр. 141—232), Глушац Васо (наведено дјело). Дио путописа који описује путовање од Аустрије до Једрена превео је на српски Чедомир Мијатсвић у новинама „Видовдан“, Београд 1863, бр. 77—88.

¹⁷² Рад ЈАЗУ, Загреб 1881, књ. LVI, стр. 162; Кадлец К.: нав. дј., стр. 7, нап. 3.

¹⁷³ Поповић Борђе: *Грађа за велики српски речник*, Гласник СУД, књ. 59, Београд 1884, стр. 140 и 146.

amartolos, што значи грешник, боље речено — бездушник.¹⁷⁴ Ради се о турским пограничним трупима које су биле састављене од хришћана а касније и од муслимана који су вјероватно као граничари били свирепи људи. Један извјештај из 1586. године идентификује мартолозе и Влахе. Биће да се ради о Србима које су звали Власима, а пошто су служили у тим пограничним јединицама онда су их прозвали и мартолозима. У извјештају стоји: Прошли понедељак набасао је Никола Ожеговић војвода при св. Петру са 18 својих на 37 мартолоза (Влаха) међу Тополовцем и Копривницом, а мартолозе су предводили поглавити харамбаша Зуко и Остоја — заповједници у Вировитици. Према наведеним подацима, Србе су звали Власима, Чичима и мартолозима.

Изнијети подаци говоре како је појам в л а х добијао разна значења. Представљао је прво Келте, онда Романе уопште, касније Румуне и Италијане, код нас нешто касније само Румуне, а на крају остатке Романа јужно од Дунава. Даље становнике приморских градова, пастире у брдовитим предјелима средњовјековне Србије — најприје пастире романскога поријекла, а касније све пастире. На крају — вјерника православне цркве. За патријархална друштва Балкана најважније значење је питање сточара, јер су они имали посебну организацију — највјероватније да су живјели родовским животом, па је такав живот могао имати одраза и на друге родовске заједнице.

ЛИТЕРАТУРА

- Biederman H.J.: *Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich*, Graz 1877.
 Weigand Gustav: *Vlacho-Meglen*, Leipzig 1892.
 Weigand Gustav: *Deutsches Woerterbuch*, 1910.
 Weigand Gustav: *Die Aromunen-Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen ueber das Volk der sogenannten Makedoromanen oder Zinzaren*, Leipzig 1894—95.
 Weigand Gustav: *Ethnographie von Makedonien*, Leipzig 1924.
 Вук Стефановић Караџић: *Рјечник*.
 Вук Стефановић Караџић: *Српске народне њесме* (девет књига), Београд 1895.
 Глушац Васо: *Повеље Майице Нинослава бана босанскога и народности његових њоданика*, Бања Лука 1912.
 Данило II архиепископ српски: *Животи краљева и архиепископа српских*, издао Ђура Даничић, Загреб 1866.
 Даничић Ђура: *Рјечник из књижевних стварина српских*, Загреб 1863—1864.
 Diegaue Johannes: *Beitraege zu einer kritischen Geschichte Trajans*, Leipzig 1868.
 Diefenbach Lorenz: *Voelkerkunde Osteuropas*, Darmstadt 1880.
 Dio Cassius: *Istorija rimske imperije od osnivanja Rima do 229 godine naše ere*. (Немачки превод од Johannes Augustin Wagner, Frankfurt na Majni 1783—1796).

¹⁷⁴ *Рјечник хрватскога или српскога језика*, Дио VI, Загреб 1909—10, стр. 491.
 Мажуранић Владимир: Приноси за хрватски правно-повјестни рјечник, издање ЈАЗУ, 1908—1922, Први дио, стр. 633.
 Старине 19, 50.
 Новаковић Ст.: *Турско царство њед српски усџанак*, Београд 1906, 171—8.

- Бурђев Бранислав: *О војнуцима са осврћом на развој штурскога феудализма и на њихово босанско аџлука*. Гласник Земалског музеја, Нова серија, Сарајево 1947.
Енциклопедија Југославије, књ. 6, Загреб 1965.
- Иванић Иван: *Румуни у Мађедонији и Еџиру*, Нови Сад 1909.
- Ивић Алекса: *Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији током XVI и XVII стољећа*. Први дио 1527—1600 — Књиге Матице српске, бр. 36 и 37. Нови Сад 1910.
- Јирећек Константин: *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876.
- Јирећек Константин: *Die Romanen in den Staedten Dalmatiens waehrend des Mittelalters* (Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften-philosophisch-historische Classe, Band 48, Wien 1902.
- Јирећек Константин: *Die Wlachen und die Maurowlachen in den Denkmaelern von Ragusa*, Prag 1879.
- Јирећек Константин—Радонић Јован: *Историја Срба*, Београд 1922—1923.
- Јирећек Константин: *Staat und Gesellschaft im miteelalterlichen Serbien*, Wien 1912. Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, philos.-historische, Class B. LVI.
- Јирећек Константин: *Уговор Стивана Првовјенчанога са Дубровчанима*, Гласник СУД, Београд 1879.
- Јирећек Константин: *Cesty po Bulharsku*, Prag 1888.
- Јорџа Николае: *Geschichte der Rumaenen und ihrer Kultur*, Sibin 1929.
- Кадлец Карел: *Valaši a valašske pravo v zemih Slovanskych a Uherskych*, Praha 1916.
- Ковачевић Љуба: *Светостефанска хрисовуља*, Споменик СКА IV, Београд 1890.
- Коритар Јернеј Bartholomeus: *Kleinere Schriften*, Wien, 1857.
- Кретсхмер Paul: *Die Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Goettingen, 1896.
- Кукљујевић Иван-Саксински: *Acta Croatica*, Zagreb 1863.
- Сурипешчиц Бенедикт: *Itinerarium Wegrayss kuen May. potschafft gen Constantinopel zu den Tuerckischen keiser Soleyman ann XXX*, Wien 1531.
- Леџам Guillome: *Ethnographie der europaeischen Tuerkei-Mitteilungen aus Justus Perthes geograph. Anstalt*, Ergaenzungsheft No. 4, Gotha 1861.
- Мажуранић Владимир: *Приноси за хрватски јравно-повјесни рјечник*, Загреб 1908—1922.
- Marquart Joseph: *Osteuropaeische und ostasiatische Streifzuege*, Leipzig 1903.
- Матковић Петар: *Путовање по Балканском полуострву XVI вијека* — Рад ЈАЗУ, књ. LVI, Загреб 1881.
- Миклошић Франџо: *Die slavischen Elemente im Rumunischen* (Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften-Philosophisch historische Classe, Band XII, Wien 1862.
- Миклошић Франџо: *Ethymologisches Woerterbuch*.
- Миклошић Франџо: *Monumenta serbica*, Wien 1858.
- Миклошић Франџо: *Ueber die Wuderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und in den Karpaten*, Wien 1879.
- Милојевић С. Милош: *Дечанске хрисовуље*, Глас СУД, II Одељ. Књ. XII, Београд 1880.
- Новаковић Стојан: *Законик Стивана Душана цара српскога 1349—1355*, Београд 1898.
- Новаковић Стојан: *Законски споменици српске државе средњега века*.
- Новаковић Стојан: *Неколика штежа њихова српске историје*, (прва половина) Годишњица бр. 31, Београд 1912.
- Новаковић Стојан: *Село* — Прештампано из Глас-а СКА, св. 24, Београд 1891.
- Новаковић Стојан: *Стара српска војска*, Београд 1893.

- Новаковић Стојан: *Турско царство и пред српски устанак 1780—1804*, Београд 1906.
- Поповић Душан: *О Цинцарима*, Београд 1937.
- Поповић Ђорђе: *Грађа за велики српски речник*, Гласник СУД, књ. 59, Београд 1884.
- Roessler Robert: *Romaenische Studien*, Leipzig 1871.
- Скок Петар: *Из румунске литературе о балканским Власима* — Гласник Скопског научног друштва, књ. II, св. 1—2, Скопље 1927.
- Скок Петар: *Чешка књига о влашком љаву* (Гласник Земаљског музеја, Сарајево 1918, година XXX).
- Смичиклас Тадија: *Codex diplomaticus*.
- Смичиклас Тадија: *Повијеси хрватска*.
- Соловјев Александар: *Одабрани сјоменици српскога љава од XII до XV века*, Београд 1926.
- Станојевић Станоје: *Лична имена и народности у Србији средњег века*, Југословенски филолог, књ. VIII, Београд 1928—29.
- Тарановски Теодор: *Историја српскога љава у Немањинској држави*, Београд 1931.
- Tomaschek Wilhelm: *Die alten Thraker* (Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften, Band 128, Wien 1893).
- Tomaschek Wilhelm: *Ueber Brumalia und Rosalia Wien 1869*. (Aus dem November hefte des Jahrganges 1868. der Sitzungsberichte der philos.-historische Classe der kaiser. Akademie.
- Филиповић Миленко: *Структура и организација средњовјековнога катунa*. (Симпозиум о средњовјековном катуну), Научно друштво СР Босне и Херцеговине, Посебно издање, књ. II, Одељење историјско филолошких наука, књ. 1, Сарајево 1963.
- Fortis Alberto: *Viaggio in Dalmazia*, Venezia MDCCLXXIV.
- Hirt Herman: *Indogermanen*.
- Цвијић Јован: *Антропологијски проблеми Балканског полуострва*, Српски етнографски зборник, књ. IV, Београд 1902.
- Цвијић Јован: *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, Загреб 1922.
- Стрчић Иван: *Ропa Дукљанина лјетописа по латински и тога неколико и још нешто по хрватски*, Kraljevica 1874.
- Czoerning: *Ethnographie der oesterreichischen Monarchie*, Wien 1857.
- Zeuss Kaspar: *Die Deutschen und die Nachbarstaemte*, Heidelberg 1925.
- Шафарик Јан: *Хрисовуља цара Стефана Душана св. архангела Михаила и Гаврила у Призрену 1348*, Гласник Друштва српске словесности, св. XV, Београд 1862.
- Šafarik Pavle: *Pamjatky*.
- Šafarik Pavle: *Slavische Alterthümer* (њемачки превод von Mosig von Achnenfeld, Leipzig 1843.)

NIKOLA VUKČEVIĆ

ETYMOLOGY OF NOTION „VLAH“ AND ITS VARIOUS MEANINGS

S u m m a r y

Well known historian Konstantin Jiriček dealt with the history of Slavs on Balkans for a long time, and he established one theory according to which the tribes in Montenegro, Hertzegovina and Albania were formed from the so called „vlaški katuni“.¹ This theory is known under the name historical, differently from the ethnological which believes, that the tribes, which until the middle of last century in Montenegro lived their full life, are the extension of old Slavic tribal society. Life forms of old society were suppressed by powerful state organization, at first in Byzantium, and later in Serbian state in period of Nemanjić's.

Without exact determination for one of the two mentioned theories, the writer fixed the assignment to explain the term „Vlah“, starting from the viewpoint that it is not possible to understand the historical one if we do not use correctly this term.

The word is of German origin and the Germans, in the beginning, by this notion ment a man with Keltic or Galian origin. Since these people were romanised, later the Germans ment under this notion every Roman, and primarily their Roman neighbours Franchmen and Italians.

This word can be found in all Slavic languages and Slavs, just like Germans, under this notion ment Romans, and primarily their Roman neighbours Romans and Italians. There are more hypothesis concerning the notion „Vlah“, but it is considered that the most acceptable is that, that the word comes from the name of Galic tribe Volcea, which used to live between the Rona and the Garona River. Today by this notion we mean romanised survivals of old Balkanic peoples, which of course are well mixed with Slavs. At the beginning of XIII century, Serbians called by this name the inhabitants of coastal cities and primarily the citizens of Dubrovnik; this was changed later, so that not only the residents of Dubrovnik, but all people in more western parts of our country called „Vlasi“ the Serbians, members of Orthodox church respectively. This term was even mocking. This is not the case only with us. Greeks have also sometimes ment by this notion the non Greek population of Balkan Penninsula: Romans and Slavs. Today by this term Greeks mean crude and simple person, and sometimes the person of other creed.

Among all these meanings for this theme the most important is that our medieval documents considered the notion „Vlah“ is professional not ethnical one. In many documents it is pointed out that the notion „vlah“ indicates the shepherd and notion Serbian a plowman that is farmer.

Since these shepherds lived nomad or semi-nomad life they had to, because of the pastures, move from one region to the other, and they had their separate organization, most probably of gender's character. State organization did not have enough interest to subjugate them and due to their permanent migration; it was not easy either, so that these cattle breeders were left to live their own, separate life which by its organizational form could contribute to the creation of tribes and later to their strengthening. For this there were separate conditions occurring by dissapearing of state medieval power, so that later it was very difficult to Turkish conquerors to subjugate them because of their tough resistance and inceasibility of their terrains. That is why Turkish power had to take care about these facts, and it gave to these people some privileges known by the name „Vlachs' privileges“.

¹ Vlaški katuni — cattle breeders' summer pasture settlements.